

Засновники:

- Всеукраїнська громадська організація «Майбутнє країни»
- Ужгородський національний університет

**Головний редактор ВГО
«Майбутнє країни»**

М. І. Іншин

**Головний редактор журналу
С. Г. Стеценко**

**Відповідальний секретар журналу
Л. О. Васечко**

**Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази**

Index Copernicus International
(Варшава, Польща)

**Журнал внесено до Переліку
наукових фахових видань у галузі**

юридичних наук
(рішення Президії ВАК України
від 22.04.2011 р. № 1-05/4,
наказ МОН України
від 16.05.2016 р. № 515)

**Свідоцтво
про державну реєстрацію**
КВ № 17554–6404Р
від 24.03.2011 р.

Адреса редакційної колегії:
м. Київ, вул. Саксаганського,
12-б, оф. 49.
Тел. (097) 319-28-31

Офіційний сайт: yourfuture.org.ua
E-mail: publpravo@ukr.net
public.pravo@gmail.com

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ужгородського
національного університету
(протокол № 8 від 20.09.2018 р.)

Публічне право

Публичное право ⇌ Public law

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Спеціальний випуск / 2018

Видається: щоквартально

Заснований 2011 року

**Передплатний індекс
89168**

- © Всеукраїнська громадська організація
«Майбутнє країни», 2018
- © Ужгородський національний університет,
2018

Наукова рада:

Бандурка О. М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Баулін Ю. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Копиленко О. Л. – д. ю. н., академік НАН України;
Костенко О. М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Петришин О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Рабінович П. М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Селіванов А. О. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Скрипнюк О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Шемшученко Ю. С. – д. ю. н., професор, академік НАН України.

Редакційна колегія:

Іншин М. І. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України, головний редактор ВГО «Майбутнє країни»;
Стеценко С. Г. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, головний редактор журналу;
Андрійко О. Ф. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Арістова І. В. – д. ю. н., професор (Суми);
Баймуратов М. О. – д. ю. н., професор (Київ);
Барабаш Ю. Г. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Харків);
Берлач А. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Бисага Ю. М. – д. ю. н., професор (Ужгород);
Богатирьов І. Г. – д. ю. н., професор (м. Ірпінь Київської обл.);
Вавженчук С. Я. – д. ю. н., доцент (Київ);
Дугенець О. С. – д. ю. н., професор (Москва, Росія);
Журавльов Д. В. – д. ю. н., доцент (Київ);
Колодій А. М. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Лазур Я. В. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Лемак В. В. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Литвинов О. М. – д. ю. н., професор (Харків);
Лук'янець Д. М. – д. ю. н., професор (Суми);
Мікулін В. П. – д. ю. н., професор (Ужгород);
Олефір В. І. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Орлюк О. П. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України (Київ);
Петков С. В. – д. ю. н., професор (Київ);
Примаченко Д. В. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Ромашов Р. А. – д. ю. н., професор (Санкт-Петербург, Росія);
Сідак М. В. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Хавронюк М. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Шевченко А. Є. – д. ю. н., професор (м. Ірпінь Київської обл.);
Ярмиш Н. М. – д. ю. н., професор (Київ).

Зміст

У Києві зібралися провідні конституціоналісти України та низки зарубіжних держав (огляд наукового семінару «Конституційні цінності і права людини: виклики XXI століття», який відбувся 27 червня 2018 р. у Конституційному Суді України)	9
ВІТАЛЬНІ СЛОВА	
ШЕВЧУК С. В.	16
(м. Київ)	
ПЕТРИШИН О. В.	19
(м. Харків)	
ЕРЛІХ Дж.	22
(м. Київ)	
Доповіді	
БАБІН Б. В. Представництво Президента України в АР Крим у системі захисту конституційних прав людини	23
(м. Херсон)	
БАРАБАШ Ю. Г. Цінності та принципи конституційного ладу України: між міфом і реальністю	33
(м. Харків)	
БОБРОВНИК С. В. Конституція як цінність: основні аспекти	40
(м. Київ)	
ВОДЯННИКОВ О. Ю. Трибунал для демократії. Виникнення і розвиток концепції органу конституційної юрисдикції в демократичній державі	45
(м. Київ)	
ЗАДОРОВНИЙ Б. Ю. Конституція як правова основа регулювання обов'язків держави в аспекті прав людини: досвід європейських та Української держав	59
(м. Київ)	
ЗАДОРОВНИЙ Г. В. Конституція України: історія та сучасні виклики	66
(м. Київ)	
ЗАПОРОВНИЙ В. Роль конституційних судів у захисті від дезінформації (<i>англійською мовою</i>)	71
(м. Кишинів)	
ІВАНОВСЬКА А. М. До питання про офіційне тлумачення законів України	75
(м. Хмельницький)	
КАМПО В. М. Конституційне забезпечення інституту гідності та прав людини: теоретико-методологічні й практично-прикладні проблеми	82
(м. Київ)	
КОЗЛОВСЬКА Л. В. Захист конституційних цінностей у спорах про право власності на землю	90
(м. Київ)	
КОЛІСНИК В. П. Міжнародна злагода як конституційна цінність	97
(м. Київ)	
КОЛОДІЙ А. М. Ціннісно-правові засади євроінтеграційного процесу України	103
(м. Київ)	
КОСТИЦЬКИЙ В. В. Соціолого-правовий зміст пошуків сучасної моделі держави	110
(м. Київ)	
КОСТИЦЬКИЙ М. В., КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА Н. В. Філософський і психологічний зміст конституційних цінностей	114
(м. Київ)	
КРАСОВСЬКИЙ К. Ю. Розуміння природного права, природних прав та прав людини в контексті конституційної реформи	120
(м. Київ)	
МАРЦЕЛЯК О. В. Місце Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини	129
(м. Київ)	
МІШИНА Н. В. Універсализм у галузі прав людини як складова універсальної концепції прав людини	133
(м. Одеса)	
ОНЩЕНКО Н. М. Права людини: сучасний контекст	138
(м. Київ)	
ПАЦУРКІВСЬКИЙ П. С., ГАВРИЛЮК Р. О. Людська гідність як основоположна конституційна цінність: загальноєвропейський та український контексти	142
(м. Чернівці)	

ПІСКОРСЬКІ Ю. (м. Варшава)	Права людини, свобода та ідентичність в конституційних судах (<i>англійською мовою</i>)	152
САВЧИН М. В. (м. Ужгород)	Інтерпретація та балансування конституційними цінностями та права людини	159
СОВГИРЯ О. В. (м. Київ)	Аксіологічний вимір конституційного права: сучасні теоретико-методологічні проблеми	166
СТЕЦЕНКО С. Г. (м. Запоріжжя)	Право на здоров'я як конституційна цінність	170
ТАВАДЗЕ З. (м. Тбілісі)	Доповідь Голови Конституційного Суду Грузії Зази Тавадзе (<i>англійською мовою</i>)	176
ТЕНАСЕ А. (м. Кишинів)	Демократія і легітимність державної влади: виклики ХХІ століття (<i>російською мовою</i>)	179
ТИХИЙ В. П. (м. Київ)	Безпека людини – конституційна цінність в Україні	186
ФЕДОРЕНКО В. Л. (м. Київ)	Правозахисна функція Конституційного Суду України	191
ФУТЕЙ Б. (м. Вашингтон)	Верховенство права і судова незалежність	202
ШАПТАЛА Н. К. (м. Київ)	Загальнолюдські цінності у конституційному судовому процесі: аксіологічні виміри	206
ЩЕРБАНЮК О. В. (м. Чернівці)	Теорія цінностей та практика конституційного правосуддя	213

Петро Пацурківський,
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Руслана Гаврилюк,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

УДК 342

Людська гідність як основоположна конституційна цінність: загальноєвропейський та український контексти

Людська гідність – унікальний феномен людської цивілізації, що має буттєву природу. Будучи de-facto сама по собі найголовнішою людською цінністю, людська гідність у свою чергу є витокком, фундаментом усіх інших людських цінностей. Це та константа, за якою соціуми звіряють у строгій відповідності з виробленими ними ж правилами дотримання державою та її інститутами людських прав, демократії, верховенства права. В свою чергу, ця константа, на відміну від констант неживої природи, також еволюціонує, збагачується, час від часу змінюється революційно, набуваючи нових властивостей та функцій у людському суспільстві. Яскравим підтвердженням останнього є еволюція правових парадигм людської гідності у європейській цивілізації.

Україна, будучи європейською державою не лише географічно, а й ментально та за її історичними витокками, зробила під час Революції Гідності і свій новітній ціннісний вибір – це повернення у лоно європейської цивілізації. Останнє з неминучістю передбачає також «європеїзацію» вітчизняної парадигми розуміння правової природи людської гідності та її місця у системі всіх суспільних цінностей, кардинальну зміну її правової матриці.

Ступінь наукової розробки проблеми. Революція Гідності 2013–2014 рр. стала водорозділом теоретичних досліджень концепту людська гідність вітчизняними правознавцями. Якщо до цієї революції з'являлись лише поодинокі фрагментарні наукові розробки цієї проблеми, то після неї її розробка суттєво

активізувалась. Однак вкрай затребуваного відповідною вітчизняною практикою прирощення нових наукових знань доктринального рівня у цій царині ще не відбулося.

Метою даної статті є осмислення архітектоніки змін правових парадигм людської гідності у європейській цивілізації та порівняльний аналіз тлумачення німецькою та українською конституційно-правовими доктринами природи правових конструкцій *людська гідність* із врахуванням ціннісних антропосоціокультурних контекстів відповідних суспільств.

Конкретними завданнями статті є: а) сутнісний аналіз базових правових парадигм людської гідності європейської цивілізації; б) порівняння правових властивостей німецької як найбільш розвинутої національної європейської концепції права на людську гідність та українського конституційного концепту гідності людини.

Методологічною платформою даного дослідження є антропосоціокультурний підхід до проблеми в цілому та застосування властивих йому різноманітних конкретних методик аналізу та синтезу.

1. *Еволюція правових парадигм людської гідності європейської цивілізації.* Однією з перших достеменно відомих правових парадигм людської гідності у Європі була її *давньогрецька особистісна парадигма*. Цю правову парадигму людської гідності породила особистісна революція у Стародавній Греції, яка тривала впродовж декількох століть ще до нашої ери. Вона фактично вирвала індивідів із тенет їх сліпої тотальної залежності від факторів природи і дореволюційних цінностей давньогрецьких суспільств та уможливила самим їм стати ковалями власної долі. Її символом став легендарний Сократ. Ця революція сформувала давньогрецьку особистість з її розумінням людської гідності як *здійснення вчинків із принципу*. Найголовнішим з таких принципів стала максима софістів «Людина – міра всіх речей». Спосо-

бом співбуття давньогрецьких особистостей стало їх природне право, а соціальним пристанищем – давньогрецький поліс. Саме у ньому давньогрецькі особистості, здійснюючи свої вчинки із принципу впродовж майже тисячоліття, зробили практично усі соціальні відкриття, які нині лежать в основі сучасної європейської цивілізації[1].

Також в історичних межах Античності, однак пізньої – давньоримської – відбулась християнська революція у розумінні природи людської гідності й утвердилась *християнська парадигма людської гідності*. Вона стала наслідком перемоги й утвердження християнства як світогляду і віри, формування на його основі європейського типу культури і європейського типу людини-християнина. Квінтесенцію християнської парадигми людської гідності лаконічно й водночас повно виклав Ф. Роде: «Фундаментальне утвердження біблейської антропології полягає в такому: людина була створена згідно з образом і подобою Бога. Кожна людська істота є видимим образом невидимого Бога. Над кожним людським ликом сяє божественний ореол. І тому кожна людина священна, вона є носієм абсолютної цінності, сили і унікальна по суті, вона неповторна, наділена абсолютною і невід'ємною гідністю, – резюмував він. – Кожна людина повинна здійснити свою місію, сказати своє слово, залишити свій слід під час короткого перебування на землі. Поважати і визнавати цю особливість людини, поважати і визнавати її право бути собою, прийняти її слово, яким би скромним воно не було, – це означає шанувати образ Божий, носієм якого є людина. Із такого сприйняття людини, із цієї концепції особистості і бере свої витoki сучасна ідея про людські права» [2].

Ф. Роде звернув увагу і на той бік християнської парадигми людської гідності, що вона стверджує не тільки абсолютну цінність людини. Його позиція однозначна і достатньо

чітка також у розумінні обов'язку людини – це надзвичайна вимогливість її до самої себе. Зразком у цьому для християнина є сам Бог: «Будьте настільки ж досконалі, як досконалий ваш Небесний Отець», – віщує Новий Завіт. У цих словах звучить заклик до безмежного поборовання християнином самого себе, яке може здійснитися на практиці тільки через безмежне милосердя... Ядром, суттю християнської гідності став обов'язок кожного послідовника Христа турбуватися про Іншого, передусім ближнього. І завдяки саме такому великому принципу християнству вдалося створити цивілізацію, тобто справжню духовну батьківщину, осереддя, де кожен почував себе вільним і захищеним, оскільки кожен був для Іншого ближнім» [3].

Християнська парадигма людської гідності обмежила її витоків тільки божественним началом, провела чітку розмежувальну лінію між Божественним і державним. Це знайшло своє яскраве втілення у відомій максимі християнства «Боже Богові, а кесарю кесарево». Християнство десакарлізувало державу, понизило її статус до «справи рук людських», до засобу розв'язання проблем соціуму. Проте це повною мірою стало характерним тільки західноєвропейської, а пізніше – усієї західної традиції християнства – католицизму. Православній традиції християнства властивий погляд на державу як на мету суспільного розвитку, як на Божий Промисел. Найбільш повно та послідовно цей підхід втілено у Російській православній церкві та Російській державі. Для них людина – не найвища мета, а зручний засіб. Такою є цивілізаційна прірва між європейською передусім та західною в цілому християнською парадигмою розуміння природи людської гідності та розумінням цього феномену Російською православною церквою і Російською державою.

Ще одна світоглядна революція у розумінні природи *людської гідності* відбулася на межі Середньовіччя і

Нового часу. Вона стала складовою частиною незрівнянно ширшої за змістом новоевропейської культурної революції як заперечення цінностей Середньовіччя та утвердження культури новоевропейської техногенної цивілізації Заходу. Ключову роль у цій революції відіграв *протестантизм*, який водночас і був одним з найголовніших її продуктів. Знову у фокусі революційних змін опинилася людина з її цінностями, потребами та проблемами. Йдеться про *протестантську парадигму людської гідності*.

Протестантизм у якості новітнього напрямку християнства як типу культури став прямим продовженням, розвитком і водночас запереченням цінностей попередньої епохи, в тім числі і найголовнішої цінності – людської гідності. У його парадигмальних межах людська гідність кожного із чистого творіння Бога знову трансформувалась, але уже у співтворіння Бога і кожної людини. Протестантська концепція особистої віри і земного покликання, повної довіри до особистісного релігійно-духовного досвіду людини, переконання, що кожен віруючий здатний зрозуміти слово Боже не гірше від розуміння його світилами церкви, стверджувала апріорну буттєву рівність людей перед Богом, індивіда перед кожним Іншим, робила їх повноправними співтворцями власної долі. На місці традиційної християнської покори протестантизм висунув особисту відповідальність віруючого за себе.

Якщо у католицизмі чи православ'ї доля людини наперед задана Всевишнім, то у протестантизмі людина постійно перебуває у ситуації свідомого вибору власної долі. Звідси домінуюча у протестантів теорія предестинації, згідно з якою Бог після створення ним людського світу не втручається у долі свого творіння. Далі люди діють автономно, під впливом власних цінностей і потреб, особисто вибудовуючи ієрархію їх задоволення відповідно до наявних можливостей. У цій ціннісній парадигмі людська гідність трансформу-

валася передусім у відповідальність людини перед своєю людською природою, перед самою собою, оскільки від себе не втечеш, не втративши людської гідності. Протестантська матриця людської гідності, ні на мить не перестаючи бути феноменом соціальним, наскрізь персоніфікована.

У середині ХХ ст. сталася ще одна революційна трансформація європейської парадигми людської гідності. Вона була зумовлена Другою світовою війною та її найжахливішими наслідками для людської гідності. Тоді людська гідність постала перед дилемою, чи бути їй як явищу людського буття взагалі. Жодна із людських особистостей виявилась неспроможною тільки персональними зусиллями захистити свою гідність від посягань на неї авторитарних держав будь-яких мастей, від відверто фашистських до так званої соціалістичної включно. Як і при появі християнства, людська гідність атрибутивно знову потребувала максимізації соціального інстинкту самозбереження, проте на цей раз уже в планетарному масштабі.

І вона знайшла цю максимізацію у Преамбулі Статуту ООН, у статті 5 Загальної декларації людських прав 1948 р., у статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., у Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання 1984 р., у статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., у Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження чи покарання 1975 р., Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню, в ряді інших документів міжнародного права. Завдяки вищезазначеним актам правова парадигма людської гідності *набула планетарного характеру* та

вперше одержала завдяки цьому найвищі юридичні гарантії свого судового захисту.

З вищевикладеного очевидно, що феномен людської гідності має яскраво виражену антропосоціокультурну природу і що ця природа детермінується передусім мірою культурного розвитку конкретних людських цивілізацій. Незмінними у соціальному конструкті *гідність людини* залишаються тільки носії цієї цінності – Людина та необхідність врахування її місця в ієрархії відповідних суспільних цінностей. Що стосується набору конкретних властивостей *людської гідності* та співвідношення їх між собою, то у кожній конкретній людській цивілізації вони є величинами змінними і повністю залежать від міри розвитку цієї цивілізації. Кожна нова людська цивілізація виробляла тільки їй властиву парадигму *людської гідності*. Має її і сучасна Західна цивілізація, синонімом якої є поняття «сучасна європейська цивілізація». Квінтесенцією її правової парадигми людської гідності знову стала давньогрецька максима «Людина – міра всіх речей».

2. *Німецька концепція права на людську гідність як провідного права особистості (allgemeine Persönlichkeitsrecht)*. На національному рівні історично першу та змістовно найглибшу по теперішній час революцію у правовому осмисленні феномену людської гідності здійснили представники німецької правової доктрини – вони розробили *концепцію права на людську гідність як провідного права особи* [4]. Ця концепція знайшла свій найконцентрованіший прояв у першій та другій частинах статті 1 розділу «Основні права» Основного Закону ФРН, прийнятого у травні 1949 р. Парламентською радою ФРН: «1. Людська гідність недоторканна. Поважати і захищати її – обов'язок усієї державної влади. 2. В силу цього німецький народ визнає непорушними і невідчужуваними права людини як основу будь-якого людського співтовариства, миру і справедливості» [5].

Проте на цьому не завершується правова конструкція *людської гідності* в Основному Законі ФРН. Її потрібно розглядати системно, у взаємозв'язку з іншими статтями цього акта. До основи цієї конструкції разом із наведеними вище пунктами 1 і 2 статті 1 Основного Закону ФРН належать також: а) частина 2 статті 19 даного акта: «У жодному разі не допускається порушення сутності фундаментального права» [6] (мається на увазі людська гідність); б) стаття 20 Основного Закону ФРН: «(1). Федеративна Республіка Німеччина є демократичною соціальною федеративною державою. (2). Уся державна влада виходить від народу. Вона здійснюється народом через вибори і голосування та через спеціальні органи законодавчої, виконавчої і судової влади. (3). Законодавство підпорядковується конституційному порядку, виконавча і судова влада зв'язані за законом і правом. (4). Проти будь-кого, хто має намір скасувати цей конституційний лад, всі німці мають право на повстання, якщо ніякий інший засіб не допомагає» [7]; в) частина 3 статті 79: «Зміни Основного Закону, що зачіпають... фундаментальні принципи, викладені в статтях 1 і 20, не допускаються» [8].

На цей вивірений та підтверджений життям несучий фундамент Основного Закону ФРН спирається передусім увесь його розділ 1 «Основні права» та усі інші його розділи. На це неодноразово звертав увагу Федеральний суд ФРН, підкреслюючи, що у Німеччині основні людські права являють собою розгалужену систему цінностей, яка «впливає з гідності та свободи окремої людини як фізичної особи» [9]. Недоторканна буття укоріненість людської гідності у кожній «окремій людині як фізичній особі» складає квінтесенцію німецької концепції права на людську гідність як провідного права особи.

Фундаментальна критеріальна роль у цій концепції належить загальновідомій «об'єктній формулі». Її

автором є відомий німецький правознавець Г. Дюріг. Прямим світоглядним джерелом, безпосереднім методологічним ключем «об'єктної формули» Г. Дюріга є друга формула категоричного імперативу («формула персональності») І. Канта, яка за будь-яких обставин забороняє утилізацію людини людиною, перетворення людини на річ. Ця формула вперше була наведена та обґрунтована І. Кантом у його «Основоположенні до метафізики звичаїв»: «Вчиняй так, щоб ти ніколи не ставився до людства як у твоїй особі, так і в особі будь-кого іншого, тільки як до засобу, проте завжди в той же час і як до мети». А дещо нижче І. Кант резюмує: «Людина – не річ, тобто не може використовуватись лише як засіб; вона повинна розглядатись при усіх своїх вчинках одночасно і як мета сама по собі» [10]. Друга формула категоричного імперативу складає квінтесенцію усієї кантівської етики та розуміння ним людської гідності, його концепції взаємодоповнюваності моралі і права. А ось «об'єктна формула» Г. Дюріга: «Людську гідність зачеплено, коли людина стає об'єктом, тобто простим засобом, розмінною і витратною величиною». Як зазначає він сам, тут «принижена людина до стану речі, яку повністю каталогізовано, зацьковано, зареєстровано, ліквідовано [як людську істоту], якій промито мізки, яку можна замінити, використати і позбутися її» [11]. За його ж словами, «порушенням, яке суперечить людській гідності як такій, є перетворення конкретної людини на *об'єкт державної процедури*» [12], тобто фактична відмова людини у реалізації нею своєї природної правосуб'єктності.

Деякі інші представники німецької конституційно-правової доктрини піддають сумніву потенціал «об'єктної формули» як інструмента захисту людської гідності, називають цю формулу беззмисловою, «порожньою». Вони навіть сумніваються, що людська гідність є основоположним правом [13]. Водночас вони визна-

ють, що: «Людська гідність є абсолютно відправною точкою й основною нормою конституційного права... вона недоступна жодному зважуванню і порівнянню її ваги з іншими цінностями, вона є незмінним правилом» [14]. Фактичним арбітром у доктринальних спорах німецьких вчених-конституціоналістів став Федеральний Конституційний Суд ФРН. Він взяв на своє озброєння концепцію права на людську гідність як провідного права особи та «об'єктну формулу» Г. Дюріга і, творчо застосовуючи їх до конкретних обставин багатьох справ, які йому довелося вирішувати, змістовно збагатив і розвинув німецький національний конституційно-правовий концепт людської гідності, за його допомогою обґрунтував цілу низку нових людських прав.

3. *Український конституційний концепт гідності людини.* У Конституції України конструкція «гідність людини» виписана не так чітко, як в Основному Законі ФРН. Спочатку у засадничій статті 3 вітчизняної Конституції вона зафіксована як «найвища соціальна цінність» в одному ряду з іншими такими самими цінностями – життям, здоров'ям, честю, недоторканністю та безпекою людини [15]. У статті 28 Конституції України «гідність кожного» (у цьому розділі йдеться про «людей і громадян») зафіксована у буквальному значенні цього слова як суб'єктивне право особи висувати вимоги до держави захистити її від катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання. Дана стаття також забороняє без вільної згоди людини піддавати її медичним, науковим чи іншим дослідом [16]. На цих підставах М. Савчин зробив висновок, що «у [вітчизняній] конституційній юриспруденції гідність людини інтерпретується як принцип права, який переплітається з верховенством права і є найвищою конституційною цінністю» [17].

На нашу думку, М. Савчин дещо гіперболізує світоглядний та методо-

логічний потенціал наведених нами вище положень, що містяться у зазначених статтях Конституції України та фактично вичерпують собою вітчизняний конституційний концепт людської гідності. Звичайно, усі положення, що містяться у розділі 1 «Загальні засади» Конституції України, мають принциповий характер. Проте мати принциповий характер і бути принципом права та ще й «найвищою конституційною цінністю» – не одне і те саме. До того ж у частині першій статті 3 Конституції України йдеться не про «найвищі конституційні цінності», а про «найвищі соціальні цінності», що також є різними феноменами.

Усі вищезазначені проблеми бачить і розуміє й сам М. Савчин, у чому переконує підрозділ 1.5 розділу 1 його статті, на яку ми посилаємося. Наприкінці цього підрозділу своєї статті він обґрунтовано пропонує викласти у Конституції України положення про людську гідність у такій редакції: «Гідність людини недоторканна. Захист гідності людини забезпечується всіма засобами Української Республіки» [18]. Ми повністю підтримуємо його у цьому. Однак вищезазначене положення є поки що тільки однією з численних пропозицій конституцієдавцю України, а не реально зафіксованим у Конституції України принципом права. Повсякденною реальністю є інше – і після Революції Гідності в Україні дуже поширені постійні буттєві і не тільки порушення людської гідності величезної кількості людей. Найприкріше те, що цей факт сприймається як щось звичне та буденне, «нормальне».

Для викорінення цих ганебних практик необхідна тривала навіть з історичної точки зору робота усього вітчизняного соціуму. Проте передусім для цього необхідна справжня інтелектуальна українська революція у доктринальному правовому переосмисленні феномену людської гідності як системоутворюючої конституційної цінності. Для неї уже скла-

лися достатні передумови, а також давно актуалізовано суспільний запит на таку революцію.

Революція Гідності в Україні передусім звелася до категоричного заперечення вітчизняним соціумом «совкових» суспільних цінностей та до обрання ним основоположних європейських цінностей у якості національних максимумів буття. Однією з цих максимумів є заміна державоцентризму на людиноцентризм у розумінні призначення та природи конституції. Згідно з останнім державі відводиться інструментальна місія, роль засобу досягнення конституційних цілей, а найвищою з останніх стає Людина та її гідність. Згідно з людиноцентристським доктринальним підходом онтологічну (буттєво укорінену) структуру конституційного права складають: «1) природне право – об'єктивно існуюча система невідчужуваних прав людини, що належить кожному від народження; 2) позитивне конституційне право, реальність тексту конституції; 3) традиції і напрацьована правозастосовна практика» [19]. Тобто в онтологічній структурі конституційного права, усієї конституційно-правової реальності чільне місце відведено буттєво укоріненним людським правам, волі народу.

Це зобов'язує Конституційний Суд України кардинально змінити своє попереднє ставлення до захисту *людської гідності* в Україні, оскільки на нього покладено обов'язок «офіційного тлумачення Конституції України» [20]. Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови» головного упорядника та редактора В. Т. Бусела слово «тлумачити» означає: «Визначити зміст, роз'яснювати, з'ясувати суть чого-небудь, давати якийсь пояснення // висвітлювати певним чином, розуміючи так чи інакше що-небудь; трактувати» [21]. Даючи офіційне тлумачення людській гідності як конституційній цінності, Конституційний Суд України не вправі обмежуватися лишень буквальним, так

званим «філологічним» прочитанням Конституції України. Його тлумачення Конституції атрибутивно повинно містити в собі і епістемологічну (ціннісну) складову. Адже у цивілізованих країнах світу, до яких прагне долучитися Україна, є загальноприйнятою практика при тлумаченні конституції врахування сучасних домінуючих цінностей соціуму, а також усієї суми загального набутого країною досвіду. Зазвичай це у них іменується як «дух конституції».

Останнім часом Конституційний Суд України дав певні сигнали вітчизняному соціуму про його намір кардинально трансформувати свою позицію щодо людської гідності як найголовнішої, системоутворюючої конституційної цінності. Справа честі усієї української правничої спільноти – не тільки побажати йому у цьому належної волі, зусиль та успіху, а й максимально сприяти цьому успіху шляхом формування європейських теоретичних концептів людської гідності та європейської за духом суспільної думки щодо людської гідності як найголовнішої конституційної цінності.

Висновки. Людська гідність – найфундаментальніша константа людського буття. Вона має антропологікокультурну природу. Її незмінна частина полягає в тому, що *людська гідність* завжди є для кожного найголовнішою цінністю. Змінна частина – обсяг та зміст *людської гідності* – мають яскраво виражену цивілізаційну прив'язку. Із середини ХХ ст. *людська гідність* стала у цивілізованих країнах світу найголовнішою та водночас системоутворюючою конституційною цінністю. Класичним прикладом у цьому для усіх соціумів світу є Основний Закон ФРН. Після Революції Гідності *людська гідність* стала de-facto найголовнішою соціальною цінністю в Україні. Однак наявна у чинній Конституції України *правова конструкція людської гідності* ще не сповна враховує цей факт. Звідси прямиий обов'язок сучасного європейського тлумачення

людської гідності як системоутворюючою конституційної цінності лягає на Конституційний Суд України. Це для нього найголовніший виклик.

Список використаних джерел

1. Андреев Ю. В. Цена свободы и гармонии. Несколько штрихов к портрету греческой цивилизации. Научное издание. – СПб.: Алетейя, 1998; Андреев Ю. В. Раннегреческий полис (гомеровский период). Избранные статьи. – СПб., 2003. – С. 25–200; Фролов Э. Д. Рождение греческого полиса. – Л., 1988. – С. 63–91; Зайцев А. И. Культурный переворот в Древней Греции VIII–V вв. до н.э. Изд. 2-е. – СПб, 2001. – С. 14–26; Лаптева М. Ю. У истоков древнегреческой цивилизации. Иония XI – VI вв. до н.э. – СПб.: ИЦ Гуманитарная Академия, 2009. – С. 305–318; Гаврилюк Р. А. Методологическая традиция доктрины естественного права: монография / Р. Гаврилюк. – Черновцы: Черновицкий нац. ун-т, 2012. – С. 3–264 та ін.
2. Роде Ф. Роль христианства в европейской цивилизации // Европейский альманах. История. Традиции. Культура. – М.: Наука, 1993. – С. 94–95.
3. Роде Ф. Роль христианства в европейской цивилизации. – С. 95.
4. Вдовіченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 5. – С. 64.
5. Основной Закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 года // Конституция государств Европы. В 3 т. Т. 1 / Под общ. ред. Л. А. Окунькова. – М.: Изд-во НОРМА, 2001. – С. 580.
6. Основной Закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 года. – С. 587.
7. Основной Закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 года. – С. 587.
8. Основной Закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 года. – С. 605.
9. *Verf GE*: 21, 362. – Sozialversicherungsträger Bundesverfassungsgericht BeschluЯ, 2 Mai 1967/ URL: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv021362.html>
10. Кант И. Сочинения на немецком и русском языках. В 4 томах. Т. 3. – М.: Ками, 1997. – 784 с. – С. 169.
11. Дюріг Гюнтер. Принцип людської гідності. Проект практичної системи цінностей основних прав на основі частини першої статті 1 у поєднанні з частиною другою статті 19 Основного закону // Людська гідність: що ми розуміємо під «гідністю», «людиною» та «людською гідністю»? матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України». – Київ, 10–11 жовтня 2016 р. Відпов. ред. Б. Шлоер. – Харків: В деле, 2017. – С. 75.
12. Дюріг Гюнтер. Принцип людської гідності. Проект практичної системи цінностей основних прав на основі частини першої статті 1 у поєднанні з частиною другою статті 19 Основного закону. – С. 76.
13. Міхаель Л., Морлок М. Основоположні права. 3-є вид., 2012 / Grundrechte, 3. Auft., Nomos, Baden- Baden, 2012, S. 95–105 (витяги)/ Людська гідність: що ми розуміємо під «гідністю», «людиною» та «людською гідністю»? матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України». – Київ, 10–11 жовтня 2016 р. Відпов. ред. Б. Шлоер. – Харків: В деле, 2017. – С. 91, 92, 93.
14. Міхаель Л., Морлок М. Основоположні права. 3-є вид., 2012/ Grundrechte, 3. Auft., Nomos, Baden- Baden, 2012, S. 95–105 (витяги). – С. 100.
15. Конституція України: чинне законодавство станом на 22 вересня 2014 р.: (відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2014. – Ст. 3.
16. Конституція України. – Ст. 28.

17. Савчин М. Права людини у світлі конституційної реформи // Український часопис міжнародного права. – 2015. – Спеціальний випуск: Міжнародне право і Конституція України. – С. 74.
18. Савчин М. Права людини у світлі конституційної реформи. – С. 73.
19. Гаджиев Г. А. Официальное толкование Конституции: сочетание онтологического и эпистемологического подходов // Правоведение. – 2012. – №1. – С. 149.
20. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст. 376.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1456.

Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Людська гідність як основоположна конституційна цінність: загальноєвропейський та український контексти

У статті досліджується людська гідність як найфундаментальніша константа людського буття, обґрунтовується її антропосоціокультурна природа, розкривається зміст незмінних та перемінних властивостей людської гідності. На прикладі ФРН показано, що із середини ХХ ст. людська гідність стала у цивілізованих країнах світу найголовнішою, системоутворюючою конституційною цінністю, а після Революції Гідності вона стала найголовнішою соціальною цінністю в Україні. Обґрунтовано висновок, що внаслідок цього та дефектів конструкції людської гідності в Конституції України прямий обов'язок сучасного європейського тлумачення людської гідності як найголовнішої, системоутворюючої конституційної цінності лягає на Конституційний Суд України. Це для нього найголовніший виклик сучасності.

Ключові слова: людська гідність, антропосоціокультурна природа людської гідності, основоположна конституційна цінність.

Пацуркивский П. С., Гаврилюк Р. А. Человеческое достоинство как основополагающая конституционная ценность: общеевропейский и украинский контексты

В статье исследуется человеческое достоинство как самая фундаментальная константа человеческого бытия, обосновывается ее антропосоциокультурная природа, раскрывается содержание постоянных и переменных свойств человеческого достоинства. На примере ФРГ показано, что с середины ХХ в. человеческое достоинство стало в цивилизованных странах мира главной, системообразующей конституционной ценностью, а после Революции Достоинства оно стало главной социальной ценностью в Украине. Обоснован вывод, что вследствие этого и дефектов конструкции человеческого достоинства в Конституции Украины прямая обязанность современного европейского толкования человеческого достоинства как главной, системообразующей конституционной ценности ложится на Конституционный Суд Украины. Это для него самый главный вызов современности.

Ключевые слова: человеческое достоинство, антропосоциокультурная природа человеческого достоинства, основополагающая конституционная ценность.

Patsurkivskyy P., Havrylyuk R. Human dignity as a foundational constitutional value: pan-European and Ukrainian contexts

Human dignity as the most fundamental constant of human existence is investigated in the article, the anthroposociocultural nature of it is substantiated, the content of permanent and changing properties of human dignity is revealed. On the example of the Federal

Republic of Germany it is shown that from the middle of the twentieth century human dignity has become the predominant, cornerstone constitutional value in the civilized countries of the world, and after the Revolution of Dignity it has become the most important social value in Ukraine. It is substantiated the conclusion that due to this and owing to the defects in the design of human dignity in the Constitution of Ukraine the direct obligation of the modern European interpretation of human dignity as the essential, core constitutional value falls on the Constitutional Court of Ukraine. This is the most important challenge for it today.

Key words: human dignity, anthroposociocultural nature of human dignity, cornerstone constitutional value.